

Chefsjustitieombudsmannen
Mats Melin

Initiativärende mot Stockholms tingsrätt gällande handläggningstiden i sex brottmål

---

Initiativet

I ett beslut den 20 januari 1999 (ärende dnr 296-1998) framförde dåvarande chefsjustitieombudsmannen Claes Eklundh synpunkter på Stockholms tingsrätts handläggningstid i målen B 736-93, B 739-93 och B 744-93.

Vid handläggningen av ett klagorende hos JO våren 2004 (dnr 2095-2004) framkom att nyss nämnda mål samt målen B 45-97, B 46-97 och B 47-97 inte var avgjorda. Jag beslutade den 24 juni 2004 att ta upp förhållandena till utredning i ett särskilt ärende.

Utredningen

Granskningens omfattning

Dagboksbladet och akten i mål B 736-93 samt dagboksbladen i övriga mål granskades.

Innehållet i de granskade handlingarna

I samtliga mål hade AA m.fl. väckt enskilt åtal och yrkade att vissa befattningshavare vid daghem och inom socialtjänsten skulle dömas för tjänstefel. Personal vid daghem påstods bl.a. ha lämnat felaktiga uppgifter om AA:s son till de sociala myndigheterna. Befattningshavare inom socialtjänsten skulle ha medverkat vid verkställigheten av ett beslut att omhänderta AA:s båda barn respektive underlåtit att besluta om utbetalning av visst bidragsförskott.

Målen B 45-97 m.fl. anhängiggjordes vid tingsrätten den 3 januari 1997. Tingsrätten utfärdade stämning. Anstånd att inkomma med ett skriftligt yttrande beviljades till den 1 september 1997. Något svaromål inkom dock inte förrän i november 1999 varefter viss skriftväxling pågick fram till slutet av det året. Under årens lopp framställde målsägandena vid upprepade tillfällen jävsinvändningar och i något fall överklagades tingsrättens ställningstagande till en sådan invändning. I april 2001 väckte tingsrätten frågan om AA:s processbehörighet i målen, sedan en annan avdelning på tingsrätten funnit att denne saknade sådan behörighet. Parterna inkom med yttranden i frågan under april och maj månad 2001.

När det gäller handläggningen av mål B 736-93 m.fl. inriktades granskningen på de åtgärder som vidtagits i tiden efter JO:s beslut i januari 1999. Även i dessa mål framställde målsägandena bl.a. jävsinvändningar. Tingsrättens beslut i vissa av dessa frågor överklagades av målsägandena. Frågan om AA:s processbehörighet väcktes också i dessa mål med viss skriftväxling som följd.

I såväl mål B 736-93 m.fl. som mål B 45-97 m.fl. fann tingsrätten i ett beslut den 20 juni 2001 att AA saknade processbehörighet och avvisade därför de enskilda åtal som förts av denne. I beslutet bereddes övriga målsägande tillfälle att uppge om de vidhöll sin talan. De inkom den 25 juni 2001 med beskedet att så var fallet. AA överklagade avvisningsbeslutet till hovrätten, som avlog överklagandet. Högsta domstolen meddelade inte prövningstillstånd. En anteckning angående Högsta domstolens beslut gjordes i tingsrättens dagböcker i målen den 20 september 2001. Därefter finns det inte någon anteckning förrän kallelser till muntlig förberedelse utfärdades den 2 mars 2004. Muntlig förberedelse hölls den 13 maj 2004. Dom i samtliga mål meddelades den 16 september 2004.

Remiss

Ärendet remitterades till tingsrätten som anmodades att inkomma med upplysningar över handläggningen av målen fr.o.m. februari 1999 till den 2 mars 2004 samt att redovisa sin bedömning av det som kommit fram.

Tingsrätten kom in med ett remissvar. Till remissvaret hade fogats yttranden från chefsrådmännen BB och CC.

CC uppgav följande.

När jag tillträdde min anställning som chefsrådman på avdelning 11 den 1 september 2000 handlades mål B 736-93, B 739-93, B 744-93, B 45-97, B 46-97 och B 47-97 (härefter målen) på rotel 7, som innehades av rådmannen DD. Denne höll mig informerad om handläggningen av målen. De åtgärder som vidtagits under tiden februari 1999 - den 20 juni 2001 framgår av dagboksbladen. Sistnämnda datum meddelade DD ett slutligt beslut enligt vilket de enskilda åtal som AA förde avvisades. Vidare bereddes de övriga målsägandena möjlighet att uppge om de vidhöll sina enskilda åtal eller om åtalen återkallades. Samtliga enskilda åtal vidhölls.

AA överklagade tingsrättens avvisningsbeslut och den 15 augusti 2001 lämnade Svea hovrätt överklagandet utan bifall. AA överklagade även hovrättens beslut. Den 19 september 2001 beslutade Högsta domstolen att inte meddela prövningstillstånd.

När handlingarna därefter återkom till tingsrätten gjorde den domstolssekreterare som arbetade på rotel 7 den felaktiga bedömningen att målen var avgjorda genom tingsrättens beslut den 20 juni 2001 och arkivlade dem.

Den 1 oktober 2001 genomfördes en omorganisation av tingsrättens brottmålsverksamhet. Den innebar bl.a. att rotel 7 lades ned och att rådmannen DD flyttade till en annan avdelning. Målen från rotel 7 fördelades då på avdelningens kvarvarande rotlar.

De nu aktuella brottmålen låg därefter i arkivet, sannolikt under hela år 2002; exakt hur lång tid har inte gått att fastställa i efterhand. I samband med handläggningen av ett antal tvistemål, i vilka AA hänvisade till de arkivlagda brottmålen, upptäcktes det att dessa felaktigt registrerats som avgjorda. Målen lottades då om till min rotel (rotel 1).

Under 2003, fram till dess att jag lämnade avdelningen den 22 augusti 2003, hade jag således det direkta ansvaret för målens handläggning. Att målen inte drevs fram till avgörande under denna tid är naturligtvis inte bra. Det bör dock beaktas att arbetsbördan under den aktuella perioden var mycket hög. En bidragande orsak till detta var att det år 2002 inrättades en familjevårdsenhet vid Söderortspolisen, vilket resulterade i att bl.a. allt fler mål rörande grov kvinnofridskränkning stämdes in till avdelningen (samtliga mål från Söderort lottades vid denna tid på avdelning 11). I flertalet av dessa mål var de tilltalade häktade. Under vissa perioder år 2002 och 2003 räckte avdelningens resurser endast till för att handlägga ungdomsmål och mål med frihetsberövade.

Till det anförda kommer att det bedrevs ett omfattande förändringsarbete vid Stockholms tingsrätt under åren 2002 och 2003. Detta arbete engagerade många anställda och tog tid från den dömande verksamheten. Under hösten 2002 och våren 2003 deltog exempelvis hela avdelningen i det s.k. brottmålsprojektet, som syftade till att förenkla och effektivisera brottmålshandläggningen. För egen del medverkade jag också i en projektgrupp som utarbetade ett förslag till ny organisation för Stockholms tingsrätt. Gruppens arbete inleddes i april 2002 och avslutades i januari 2003. Vidare ingick jag i en arbetsgrupp som utredde förutsättningarna för att delegera budgetansvaret till tingsrättens avdelningar. Detta arbete inleddes i januari 2003 och avslutades i juni samma år. Under våren 2003 till och med september 2003 deltog jag dessutom i en projektgrupp som utredde möjligheterna att handlägga både tvistemål och brottmål på en och samma avdelning. Den sammantagna tidsåtgången för alla projekt var betydande och minskade mina möjligheter att ägna mig åt annat än de större och allvarigare brottmålen som lottades på chefsrådmansroteln.

BB uppgav bl.a. följande.

Jag tillträdde tjänsten som chefsrådmann på avdelningen den 1 november 2003. Fram till den 1 januari 2004 tjänstgjorde jag på halvtid och för tiden därefter tjänstgör jag på heltid. Jag blev i november 2003 uppmärksam på målen av en vikarierande chefsrådmann som hade tjänstgjort på avdelningen sedan den 1 september 2003 då den ordinarie chefsrådmannen CC hade slutat på avdelningen. I januari 2004 lät jag en tingsfiskal gå igenom målen och göra en sammanställning. Denna resulterade i att målen sattes ut till en fortsatt muntlig förberedelse. Som bekant är målen genom dom den 16 september 2004 avgjorda. Eftersom jag tjänstgjort på avdelningen enbart under slutskedet av den tid som JO:s begäran om yttrande avser har jag överlåtit till CC att lämna upplysningar och redovisa sin bedömning.

Tingsrätten anförde i huvudsak följande.

Av den utredning som företagits i tingsrätten framgår att tingsrätten, sedan avgörandet mot AA vunnit laga kraft och handlingarna återkommit från Högsta domstolen, felaktigt arkiverat målen som avgjorda i dess helhet. För detta kan tingsrätten givetvis inte undgå kritik. Enskilda åtal är inte sällan processuellt komplicerade. För att undvika att något liknande kan inträffa, har jag tagit upp händelsen med chefsrådmännen och förklarat att man bör gå igenom rutinerna på avdelningarna och framhålla för personalen att man vid minsta tvekan skall rådfråga en domare.

Att det dröjde innan felet upptäcktes, kan i någon mån förklaras av samverkande olyckliga omständigheter. När målen väl återfördes till avdelningen, drog det ut på tiden innan de sattes ut till förhandling. Det är beklagligt. Jag vill emellertid framhålla att brottmålsavdelningarna på Stockholms tingsrätt under den aktuella tiden var mycket arbetstyngda och avdelning 11 var särskilt utsatt. Jag hänvisar i den delen till vad CC anför. Det är lätt att konstatera att tingsrättens resurser varit otillräckliga. Ytterst är det mitt ansvar.

Tingsrättens akt i mål B 45-97 infordrades.

Bedömning

Rätten skall, enligt 47 kap. 6 § tredje stycket rättegångsbalken (RB), driva förberedelsen av ett brottmål i vilket enskilt åtal förs med inriktning på ett snabbt avgörande. Detta innebär att domstolen bör agera med fasthet vad gäller såväl materiell som formell processledning och att ansvaret för att målets handläggning fortskrider ligger på rätten. Av artikel 6 i Europeiska konventionen om skydd för de mänskliga rättigheterna och grundläggande friheterna framgår att var och en vid prövning av en anklagelse mot honom för brott skall vara berättigad till en rättvis och offentlig förhandling inom skälig tid. Vid bedömningen av om ett mål har avgjorts inom skälig tid har Europadomstolen särskilt beaktat hur komplicerat målet har varit, hur den tilltalade respektive domstolar och myndigheter agerat under förfarandet samt vad målet angår (jfr bl.a. Europadomstolens dom den 15 december 2005 i målet Barry mot Irland).

Av de aktuella målen inleddes tre vid tingsrätten i januari 1993 och tre i januari 1997. Målen avgjordes genom dom den 16 september 2004. Målens handläggningstid vid tingsrätten kom således att uppgå till cirka elva och ett halvt respektive sju och ett halvt år.

Den långa handläggningstiden synes ha haft flera orsaker, varav vissa är hänförliga till handläggningen av mål B 736-93 m.fl. under tiden t.o.m. januari 1999, som ligger i tiden före det tidigare JO-beslutet. Under den perioden avvaktades under närmare fyra år att två andra mål vid tingsrätten i vilka AA väckt enskilt åtal slutligt skulle avgöras.

Från januari 1999 fram till den 20 juni 2001 har i målen uppkommit frågor om bl.a. jäv, rättshjälp och utvidgning av åtal. Givetvis kan frågor av detta slag, sammanhängande bl.a. med målsägandenas processföring, medföra att förberedelsen drar ut på tiden.

Jag konstaterar dock att handläggningen i det närmaste helt avstannat vid flera tillfällen.

I mål B 45-97 m.fl. har så varit fallet redan från det att stämning utfärdades. Trots att tingsrätten hade kontakt med företrädare för stadsdelsnämnden när stämning hade utfärdats i juni 1997 och då beviljade anstånd med att inkomma med yttrande till den 1 september 1997, gavs svaromål inte in förrän i november 1999. Det finns ingen notering om att tingsrätten under denna tid påmint i saken. Tingsrätten har sedan stämning utfärdades fram till september 1999 endast besvarat en förfrågan från AA i målen samt prövat en av honom gjord jävsinvändning. Under en period av mer än två år har således tingsrätten inte därutöver vidtagit någon åtgärd som kan sägas ha fört dessa mål närmare ett avgörande.

I mål B 736-93 m.fl. synes handläggningen närmast ha avstannat i mars 1999 för att återupptas i september 1999. Detta avbrott framstår som särskilt förvånande då Claes Eklundh i beslutet den 20 januari 1999 framförde synpunkter på handläggningstiden i målen och påtalade vikten av att mål i vilka enskilt åtal förs inriktas på ett snabbt avgörande.

Handläggningen i samtliga mål avstannade därefter sedan tingsrättens under december 1999 meddelade beslut om jäv respektive utvidgning av åtal överklagats hos Svea hovrätt. Sedan hovrätten lämnat överklagandet utan bifall överklagade AA i september 2000 hovrättens beslut i fråga om utvidgning. I mars 2001 beslutade Högsta domstolen att inte meddela prövningstillstånd. Vid den tidpunkten hade drygt ett år och tre månader förflutit sedan tingsrätten meddelade beslut i den saken.

Enligt 49 kap. 3 § RB får en tingsrätts slutliga beslut överklagas, om inte annat är föreskrivet. I fråga om andra beslut är däremot huvudregeln enligt samma lagrum den motsatta. Denna regels syfte är att om möjligt undvika att rättegångar förhalas. När det emellertid särskilt gäller bl.a. jävsinvändningar har det lagts i rättens hand att med hänsyn till omständigheterna avgöra om ett ogillande beslut skall få överklagas särskilt (49 kap. 4 § RB). Om en part, som enligt 49 kap. 4 § RB har hänvisats att överklaga beslutet särskilt, för talan mot beslutet skall målet vila till dess att överklagandet prövats (49 kap. 11 § RB). Rätten får dock, enligt samma lagrum, bestämma att förberedelsen i målet skall fortsätta.

Eftersom tingsrätten gjorde bedömningen att beslutet att ogilla jävsinvändningen fick överklagas särskilt fanns det skäl att låta målen vila i avvaktan på hovrättens avgörande. Tingsrättens beslut att avvisa AA:s ansökan om utvidgning av åtalet torde emellertid vara att betrakta som ett slutligt beslut i den delen. Reglerna i 49 kap. 11 § RB gäller inte sådana beslut varför målen inte med stöd av denna bestämmelse kunde vila i avvaktan på Högsta domstolens prövning. Det kan därför ifrågasättas om inte handläggningen borde ha fortsatt när hovrätten hade prövat jävsfrågan.

För att det skall vara möjligt att fortsätta handläggningen av ett mål när ett beslut överklagas krävs givetvis att tingsrätten har tillgång till handlingarna i målet. Jag vill därför erinra om bestämmelsen i 35 § förordningen (1996:271) om mål och ärenden i allmän domstol enligt vilken domstolen skall, om ett avgörande överklagas, utan dröjsmål sända sin akt till den högre domstolen. När avgörandet inte innebär att målet har prövats slutligt är det dock tillräckligt att domstolen i original eller kopior skickar de handlingar som hänför sig till överklagandet.

I september månad 2001 arkiverades de då alltjämt öppna målen såsom avslutade. CC har uppgett att detta berodde på att en anställd på kansliet gjorde den felaktiga bedömningen att målen var avgjorda genom tingsrättens avvisningsbeslut den 20 juni 2001.

Det får givetvis inte förekomma att mål som inte är avgjorda arkiveras. Om ett mål felaktigt registreras som avgjort är misstaget inte möjligt att upptäcka med hjälp av de bevakningsrutiner som följer av domstolens målhanteringssystem. Många domare har emellertid ett eget system för bevakning av de mål för vilka vederbörande ansvarar. Om ett sådant system saknas eller inte fungerar torde felet inte kunna upptäckas om inte en part eller någon annan hör av sig till domstolen. I det aktuella fallet avvecklades den rotel på vilken målen varit registrerade och den rådman som innehaft roteln flyttade till en annan avdelning, vilket kan antas i viss

mån ha ytterligare försämrat förutsättningarna för att någon enkelt skulle upptäcka misstaget. Lagmannen har tagit upp händelsen med chefsrådmännen och förklarat att man bör gå igenom rutinerna på avdelningarna och framhålla för personalen att man vid minsta tvekan skall rådfråga en domare.

Av CC:s upplysningar framgår att akterna i målen sannolikt under hela år 2002 fanns i arkivet. När misstaget uppmärksammades lottades dessa då på hans rotel och han ansvarade för målen till dess han lämnade avdelningen den 22 augusti 2003. Några åtgärder vidtogs dock inte i målen förrän i januari 2004, då BB uppdrog åt en fiskal att gå igenom målen.

Det är anmärkningsvärt att handläggningen av målen inte återupptogs med större kraft sedan misstaget beträffande arkiveringen uppmärksammats. CC har angett vissa omständigheter som skäl till att handläggningen under aktuell period inte drevs framåt, bl.a. en ökad måltillströmning och ett omfattande förändringsarbete vid tingsrätten.

Jag är väl medveten om att arbetssituationen vid de allmänna domstolarna under senare år blivit mycket ansträngd och att detta inte minst gjort sig gällande på brottmålsavdelningarna vid Stockholms tingsrätt. Det är dessutom givetvis angeläget att försök görs att effektivisera arbetet vid domstolarna. Ett sådant förändringsarbete måste emellertid bedrivas på ett sådant sätt att domstolen kan bevara, eller tillföras, tillräckliga resurser för att klara den dömande verksamheten. Det ankommer främst på domstolens chef att vara uppmärksam på att de medarbetare som engageras i förändringsarbetet inte under längre tider får svårigheter att på ett fullgott sätt sköta det löpande arbetet. Lagmannen har också ansett att ansvaret ytterst är hennes. Samtidigt bär naturligtvis även en domare som finner sig sakna möjlighet att handlägga målen på sin rotel med erforderlig skyndsamhet ett ansvar för att domstolens ledning får kännedom om detta förhållande.

När det slutligen gäller handläggningen under den tid som BB haft ansvar för målen har jag inte någon erinran.

Sammanfattningsvis konstaterar jag att handläggningstiden i målen varit oacceptabelt lång och att handläggningen därför inte står i överensstämmelse vare sig med bestämmelsen i 47 kap. 6 § tredje stycket RB eller med artikel 6 i Europakonventionen. De tilltalade stod i de äldsta målen under enskilt åtal i mer än ett decennium, vilket inte under några förhållanden kan anses godtagbart. Tingsrätten förtjänar allvarlig kritik för bristerna i handläggningen.

De brister som förekommit i detta ärende talar för att det finns behov av att tingsrätten ser över rutinerna för bevakning av pågående mål samt för vilka kontroller som skall göras innan mål arkiveras och registreras som avslutade.

Med dessa uttalanden avslutar jag ärendet.